

Регіональний профіль МСП Херсонської області (2016/2017 роки)

Сектор МСП¹ регіону в 2016-2017 роках:

- Суб'єкти малого та середнього підприємництва (МСП) Херсонської області відіграють ключову роль в економіці регіону. У 2016 році на малі підприємства припадало 39,9% від обсягу реалізованої продукції усіх підприємств.
- Малий бізнес виконує важливу соціальну функцію. У 2016 році на малих підприємствах було зайнято 34,8 тис. осіб (42,5% від усіх зайнятих на підприємствах або 8% від загальної кількості зайнятих працездатного віку у регіоні).
- У 2016 році майже третина малих підприємств регіону працювала у секторі сільського господарства (33,4%). На торгівлю та промисловість припадало відповідно 22% та 11%. Ринок більш як половини МСП Херсонщини обмежений власним регіоном.
- На розвиток МСП Херсонщини у 2016 році впливали загальнонаціональні економічні та політичні процеси. Зокрема, істотними бар'єрами для розвитку МСП були недостатній попит на продукцію, високі податки та нестабільна політична ситуація.

Випуск №2, вересень 2017

Регіональний профіль МСП — це інструмент моніторингу та оцінки стану, динаміки та перспектив розвитку сектору МСП у регіоні, а також оцінки заходів регіональної політики з позиції їхнього впливу на розвиток МСП.

Моніторинг відбувається на основі індикаторів, аналіз зміни яких дозволяє робити висновки про розвиток МСП у регіоні, визначати напрямки регіональної політики, а в кінцевому підсумку — сприяти зростанню добробуту регіону.

Методологічна примітка:

При підготовці Профілю використовуються оприлюднені на момент його написання статистичні дані. Враховуючи затримку в оприлюдненні статистичних даних щодо розвитку МСП на 6-10 місяців із моменту закінчення звітного періоду, у цьому випуску Профілю використано статистичні дані станом на вересень 2017 року. У Профілі використано також дані опитування підприємств та підприємців «Щорічна оцінка ділового клімату» (ABCA), проведеного в грудні 2016 – січні 2017 року.

¹ Сектор МСП – це суб'єкти господарювання незалежно від форми власності, річний дохід яких не перевищує 50 млн. євро, а чисельність працівників не перевищує 250.

1. Роль МСП у розвитку економіки регіону

У 2015 році Херсонська область посіла двадцяте місце серед усіх регіонів України за величиною валового регіонального продукту (ВРП) у розрахунку на одну особу (30,2 тис. грн), що на 34,8% менше від середнього показника по країні (46,4 тис. грн.). Порівняно з 2014 роком на Херсонщині зафіксовано найменше зниження реального ВРП (1,3%) серед усіх регіонів України (-9,8% в цілому по країні). Проте, у 2016 році ВРП регіону зріс на 0,3% (за попередніми даними Держстату), що менше ніж відповідний загальноукраїнський показник (2,3%).

За підсумками 2016 року загальний обсяг реалізованої продукції регіону (скоригований на індекс інфляції, який у 2016 році становив 13,9%), зріс на 8%, що на 2,2 відсоткового пункту перевищує показник по країні в цілому. На противагу цьому впродовж відповідного періоду часу обсяг реалізації малих підприємств зменшився на 3,3%².

У 2016 році кількість зайнятих осіб працездатного віку на Херсонщині зменшилася на 4,3 тис. або 1% і становила 432,1 тис. осіб. Водночас кількість зайнятих на підприємствах області знизилась лише на 0,4 тис. осіб (0,5%). При цьому на малих підприємствах зменшення рівня зайнятості було дещо більшим – на 1,5 тис. осіб або 4,1%. В результаті, порівняно з 2015 роком, частка зайнятих на малих підприємствах від загальної кількості зайнятих в регіоні зменшилася від 8,3% до 8%, хоча в цілому по країні зросла від 10% до 10,3%.

У 2016 році номінальна заробітна плата на Херсонщині зросла на 29,6%, а реальна – на 12,7%. На противагу цьому, номінальні витрати на оплату праці в розрахунку на одного працівника малих підприємств зросли на 20,3%, а реальні – лише на 5,5%. Таким чином, доходи найманих працівників малого бізнесу зростали меншими темпами ніж в середньому по регіону (включно з державним сектором).

Індекси фізичного обсягу ВВП України та ВРП Херсонської області (відсотків до 2010 р.)

Джерело: Держстат України

² Держстат України не оприлюднює показники діяльності великих і середніх підприємств Херсонської області у зв'язку з конфіденційністю даних. Відповідно, у Регіональному профілі МСП Херсонської області, насамперед, представлено основні показники діяльності малих підприємств.

Таким чином, можна зробити висновок, що малий бізнес Херсонщини відіграє значну роль в її економіці. На території області присутній також великий бізнес, проте саме МСП (і зокрема малі підприємства) є головними рушіями економічного розвитку регіону. Відповідно, погіршення окремих показників діяльності малих підприємств може перешкоджати економічному зростанню Херсонщини.

2. Діяльність МСП

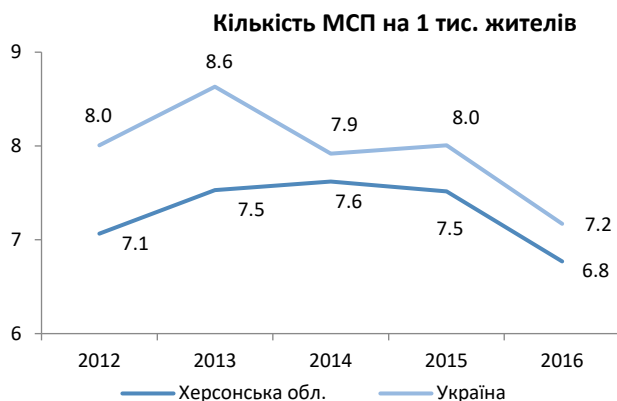
Таблиця 1. Основні структурні показники діяльності підприємств Херсонщини у 2016 році

	Абсолютні показники			Відносні показники		
	Кількість суб'єктів	Зайнятість, тис. осіб	Обсяг реалізації, млрд грн	Частка в кількості	Частка в зайнятості	Частка в обсязі реалізованої продукції
мікро	5991	15,8	7220,8	83,5%	19,3%	12,9%
малі	892	19,0	15106,4	12,4%	23,2%	27,0%
середні	286	*	*	4,0%	*	*
МСП	7169	*	*	99,97%	*	*
великі	2	*	*	0,03%	*	*
Всього	7171	81,9	55991,4	100,0%	100,0%	100,0%

Джерело: власні розрахунки на основі даних Держстату

Примітка: показники діяльності великих і середніх підприємств не публікуються у зв'язку з конфіденційністю даних.

2.1. Кількість суб'єктів підприємництва

Джерело: Держстат України

За підсумками 2016 року у Херсонській області налічувалося 286 середніх і 6883 малих підприємств, тоді як великих було лише 2. Порівняно з 2015 роком, кількість МСП зменшилася на 10,6%, що приблизно відповідає показнику по країні в цілому (-10,8%). Відбулося це за рахунок падіння кількості малих підприємств (-11%), в той час як кількість середніх зросла на 6,3%. Для порівняння, у 2015 році Херсонщина була одним з кількох регіонів країни, де відбулося зменшення кількості МСП (-1,9%).

У 2016 році у Херсонській області налічувалося 6,8 МСП у розрахунку на одну тисячу наявного населення (7,2 по країні в цілому). За цим показником Херсонщина посідає дев'яте місце в Україні і відстає від сусідніх Запорізької (7,7), Дніпропетровської (7,9) та Миколаївської областей (8,7). З одного боку, така ситуація свідчить про невикористаний потенціал малого та середнього підприємництва у Херсонській області. З іншого боку, вона відображає наявність перешкод для розвитку МСП на рівні регіону, які спричиняють відставання Херсонщини від сусідніх областей. Таким чином, оцінка стану розвитку МСП регіону підкреслює необхідність здійснення виважених та комплексних заходів політики підтримки МСП на регіональному рівні.

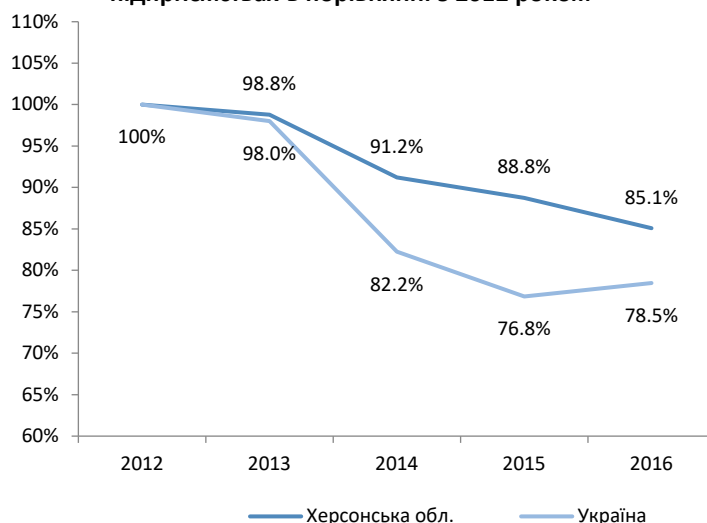
2.2. Зайнятість

За підсумками 2016 року на малих підприємствах Херсонської області було зайнято 34,8 тис. осіб, або ж 42,5% від загальної кількості зайнятих на підприємствах (27,9% по країні в цілому). За цим показником Херсонська область поступається лише Чернівецькій. При цьому, у 2015 році частка зайнятих на малих підприємствах становила 44,1%, що було найвищим показником серед усіх регіонів (в цілому по країні 26,8%). Скорочення частки малих підприємств у 2016 році відбулося зокрема за рахунок зменшення кількості зайнятих на малих підприємствах (на 4,1% або 1,5 тис. осіб).

За підсумками 2016 року на Херсонщині рівень безробіття населення працездатного віку становив 11,5%, що є одним з найвищих показників серед усіх регіонів України (в цілому по країні – 9,7%). При цьому, у 2015 році відповідний показник становив 10,4%. Таким чином, починаючи з 2013 року у регіоні щорічно зростає рівень безробіття. Це дає підстави стверджувати, що малий бізнес регіону не повністю використовує трудовий потенціал регіону.

Потрібно звернути увагу, що темпи зменшення зайнятості на малих підприємствах були дещо меншими порівняно з темпами зменшення кількості малих підприємств (див. *Розділ 2.1. Кількість суб'єктів підприємництва*). За результатами опитування АВСА 2016, впродовж двох останніх років лише 30% МСП регіону скорочували працівників, тоді як лише 24% збільшували, а 45% - не змінювали чисельності персоналу. Вказані показники відповідають загальноукраїнським тенденціям, адже в

Рисунок 3. Динаміка зайнятості на малих підприємствах в порівнянні з 2012 роком

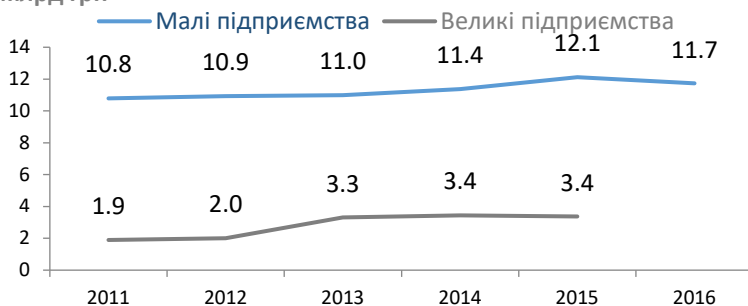
Джерело: Держстат України

цілому по країні збільшували кількість працівників 24% МСП, а скорочували – 33%. Таким чином, можна зробити висновок, що в цілому ситуація на Херсонщині є типовою для України. Однак, на відміну від інших регіонів країни, малий бізнес не став драйвером реструктуризації зайнятості, що спричинило падіння кількості зайнятих на малих підприємствах на фоні загального падіння кількості підприємств.

2.3. Обсяги реалізованої продукції

За підсумками 2016 року обсяг реалізованої продукції малих підприємств Херсонської області зменшився на 3,3% і становив 22,3 млрд грн (11,7 млрд грн у цінах 2011 року). Херсонщина є одним з

Обсяг реалізованої продукції в цінах 2011 року,
млрд грн

Джерело: Держстат України

двох регіонів України (разом з Миколаївською областю), де у 2016 році цей показник був від'ємним, тоді як в цілому по країні реалізація малих підприємств зростає на 14,7%. При цьому, у 2015 році Херсонська область була одним зі шести регіонів України, які продемонстрували зростання малого бізнесу (6,6%).

У 2016 році на малі підприємства припадало 39,9% від загального обсягу реалізації продукції підприємств регіону (майже в 2 рази вище від показника по Україні в цілому – 19,7%). Серед усіх регіонів України за цим показником Херсонщину випереджає лише Кіровоградська область.

Діяльність 58,7% підприємців Херсонщини, опитаних в рамках дослідження ABCA, обмежена власним регіоном. Цей показник на 8,4 відсоткові пункти вищий за середній по країні та найвищий серед усіх пілотних регіонів Програми USAID "Лідерство в економічному врядуванні". При цьому, у 2015 році власним регіоном була обмежена діяльність 60,8% МСП Херсонської області. Це може свідчити про позитивні тенденції у пошуку нових ринків збуту. У 2016 році брак попиту був головним бар'єром для розвитку МСП (див. Розділ 4.1. *Перешкоди в розвитку МСП*), що могло стимулювати підприємців до пошуку нових клієнтів збуту за межами регіону. Зокрема, 39,2% опитаних підприємців повідомили, що планують виходити на нові ринки збуту.

Результати дослідження ABCA вказують, що частка МСП-експортерів в регіоні зростає від 6% у 2015 році до 10,7% у 2016 році. Окрім цього, 19,2% підприємців планують виходити на ринки ЄС та інших країн, що більш як у 2 рази перевищує показник 2015 року (7,6%). Зважаючи на це, можна зробити висновок, що МСП Херсонщини збільшують свою активність на зовнішніх ринках. Готовність

освоювати нові ринки може свідчити про зростання зрілості МСП регіону. Відповідно розвиток експортного потенціалу малого та середнього бізнесу Херсонщини потребує належної підтримки на рівні регіону. Очевидно, що така підтримка має будуватись на основі певної довгострокової стратегії сприяння розвитку МСП.

2.4. Секторальний розподіл МСП

За підсумками 2016 року найбільше малих підприємств Херсонщини працювали у секторі сільського господарства (2,3 тис. або 33,4% від загальної кількості малих підприємств). Також аграрний сектор був найбільшим роботодавцем (10,5 тис. осіб або 30,3% від усіх зайнятих на малих підприємствах) та забезпечував майже третину реалізації продукції (6,7 млрд грн або 30,1% від реалізації малих підприємств). На сектор торгівлі припадає найбільше реалізованої продукції (10,7 млрд грн або 47,9%). Окрім цього, він знаходиться на другій позиції за часткою малих підприємств (22%) та кількістю зайнятих (19,7%). Промисловість регіону посідає третю позицію за усіма основними показниками діяльності малих підприємств (11% від кількості малих підприємств, 15,2% від кількості зайнятих та 9,2% від реалізованої продукції). В цілому такий розподіл ключових секторів малого підприємництва відображає структурні особливості економіки Херсонщини, яка є, насамперед, аграрним регіоном.

Також важливе значення для економіки регіону відіграють сектори транспорту та будівництва. На них припадає відповідно 4,8% та 2,9% обсягу реалізації продукції, а чисельність зайнятих становить відповідно 2 тис. (5,8% від усіх зайнятих на малих підприємствах) та 2,1 тис. осіб (6%). Окрім цього, необхідно звернути увагу на галузь туризму, яка, відповідно до «Стратегії розвитку Херсонської області на період до 2020 року», визначена однією з пріоритетних. На сектор тимчасового розташування й організації харчування припадає 2,9% зайнятих та лише 0,5% від обсягу реалізованої продукції.

Таблиця 2. Основні структурні показники малих підприємств Херсонської області у 2016 році

Вид економічної діяльності	Кількість малих підприємств		Зайнятість на малих підприємствах		Реалізація продукції малих підприємств	
	одиниць суб'єктів	Розподіл кількості малих підприємств	тис. осіб	Розподіл кількості зайнятих на малих підприємствах	млрд грн	Розподіл реалізованої малими підприємствами продукції
Усього	6883	100,0%	34,8	100,0%	22,3	100,0%
сільське, лісове та рибне господарство	2302	33,4%	10,5	30,3%	6,7	30,1%
оптова та роздрібна торгівля;	1511	22,0%	6,9	19,7%	10,7	47,9%

ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів						
промисловість	759	11,0%	5,3	15,2%	2,1	9,2%
будівництво	390	5,7%	2,1	6,0%	0,7	2,9%
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	291	4,2%	2,0	5,8%	1,1	4,8%
операції з нерухомим майном	504	7,3%	1,9	5,4%	0,4	1,6%
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	234	3,4%	1,2	3,5%	0,2	0,7%
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	77	1,1%	1,0	3,0%	0,1	0,4%
тимчасове розміщування й організація харчування	160	2,3%	1,0	2,9%	0,1	0,5%
надання інших видів послуг	76	1,1%	0,4	1,1%	0,03	0,1%
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	32	0,5%	0,2	0,5%	0,02	0,1%
професійна, наукова та технічна діяльність	326	4,7%	*	*	*	*
інформація та телекомунікації	159	2,3%	*	*	*	*
фінансова та страхова діяльність	33	0,5%	*	*	*	*
освіта	29	0,4%	*	*	*	*

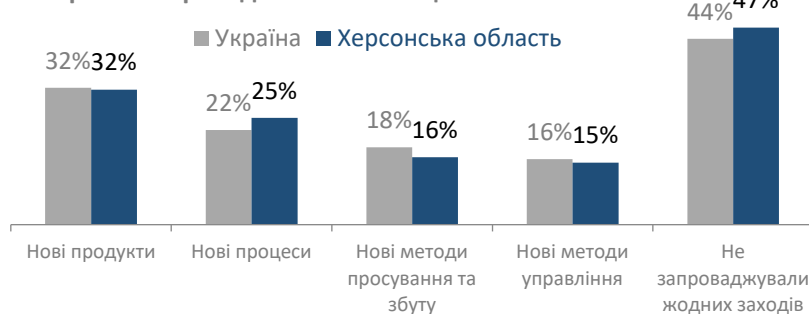
Примітка: показники діяльності малого бізнесу в окремих секторах не публікуються у зв'язку з конфіденційністю даних.

Джерело: Держстат України

3. Інновації

Згідно з результатами дослідження АВСА, у 2016 році 53,3% опитаних МСП впроваджували заходи, які відносяться до інноваційної діяльності (включно з управлінням, збутом, маркетингом), що дещо менше від показника попереднього року (57%). Зокрема, упродовж 2016 року збільшилася частка підприємств, що виробляли нові продукти (від 21,2% у 2015 році до 32% у 2016 році) та впроваджували нові процеси (від 15% до 25,3%).

Напрямки впровадження інновацій

Джерело: АВСА 2016

У 2016 році наукові організації регіону виконали наукових досліджень та розробок на 48,8 млн грн (у т. ч. на фундаментальні дослідження – 13,7 млн грн, на розробки – 1,3 млн грн). Окрім цього, було задіяно 683 працівники (без врахування науково-педагогічних працівників). МСП можуть використовувати потенціал дослідницьких установ регіону для розвитку інноваційної діяльності власного бізнесу. Проте, результати дослідження АВСА свідчать, що МСП переважно самостійно (частково або повністю) розробляють інноваційні заходи. У

2016 році про це повідомили 92,5% респондентів, тоді як роком раніше – на 1,6 відсоткового пункту менше. Така позитивна динаміка свідчить про усвідомлене прагнення представників бізнесу до пошуків нових шляхів підвищення конкурентоспроможності власного бізнесу.

За підсумками 2016 року у регіоні діяло 20 вищих навчальних закладів (близько 7,2 тис. випускників) та 26 професійно-технічних навчальних закладів (близько 4,2 тис. випускників). При цьому, на думку регіональних експертів, рівень освіти на Херсонщині є нижчим порівняно з іншими регіонами та лише частково відповідає економічним потребам. За певних умов ці навчальні заклади також можуть займатися розробками інновацій у партнерстві з малим та середнім бізнесом. Разом з науково-дослідницькими організаціями, вони також можуть стати одним зі стовпів інноваційної екосистеми регіону, рівень розвитку якої є недостатнім. Окрім цього, саме регіональні навчальні заклади мають можливість вирішити (частково або повністю) проблему браку кваліфікованих спеціалістів, на яку скаржиться кожен шостий підприємець Херсонщини (за даними ABCA 2016).

4. Оцінка ділового клімату

За результатами дослідження ABCA, у 2016 році покращились оцінки ділового середовища Херсонської області. Більшість підприємців Херсонщини (58,6%) оцінили бізнес-клімат регіону як сприятливий або задовільний, що на 7,3 відсоткових пункти більше ніж у 2015 році. При цьому, лише 16% респондентів очікували на покращення економічної ситуації в короткостроковому періоді, що більш як в 2 рази менше від відповідного показника в цілому по країні. Окрім цього, більш як чверть підприємців Херсонщини незадовільно оцінили фінансово-економічну ситуацію на власному підприємстві (26,7% опитаних в регіоні проти 22,2% по країні в цілому).

На Херсонщині індекс ділового середовища МСП (короткостроковий) є нижчим ніж по Україні в цілому (-0,25 проти -0,17). Також дещо нижчими від загальноукраїнських показників є індекси ділової активності МСП: короткостроковий (0,03 в регіоні проти 0,06 по Україні в цілому) та довгостроковий (0,13 проти 0,15).

Впродовж останніх двох років кожний четвертий підприємець регіону (24%) збільшував обсяги виробництва (30,7% в цілому по Україні). Окрім цього, 36% підприємців скоротили свою діяльність, що майже на 3 відсоткових пункти менше від показника по країні в цілому. При цьому, лише 8,6% підприємців повідомили, що планують зменшувати масштаби свого бізнесу впродовж наступних двох років (10,2% в цілому по країні), а 45,7% - збільшити виробництво (47,8% в цілому по країні).

За результатами опитування регіональних експертів, ділове середовище Херсонщини є в цілому несприятливим для розвитку МСП. Зокрема, у 2016 році діловий клімат погіршився порівняно з 2015 роком, зокрема за рахунок збільшення адміністративного навантаження на підприємців. Окрім цього, у короткостроковому періоді експерти очікують на його подальше погіршення через неефективну державну політику.

Переважно оптимістична оцінка поточної ситуації та позитивні очікування підприємців вказують на покращення ділового клімату на рівні області. Можна зробити висновок, що такі зміни зумовлені в тому числі заходами політики підтримки МСП, які здійснюються місцевою владою регіону. Проте

негативні оцінки експертів свідчать, що існують ризики щодо погіршення бізнес-клімату в регіоні.

4.1. Перешкоди у розвитку МСП

Основні перешкоди, які стримують розвиток малого та середнього бізнесу в Херсонській області, в цілому відповідають рейтингу загальноукраїнських перешкод. До них зокрема належать брак попиту, високі ставки податків, нестабільна політична ситуація та складне податкове адміністрування.

Для більшості перешкод різниця між регіональними та національними показниками є незначною. Однак на Херсонщині підприємці менш часто вказують на низький попит (50,7% проти 58,5% по країні в цілому). Окрім цього, МСП регіону меншою мірою відчувають вплив війни на Сході України (12% проти 20,4% по країні в цілому) та нестабільну політичну ситуацію (37,3% проти 44,4%). При цьому, підприємці Херсонщини частіше скаржаться на високі ставки податків (38,7% проти 35,1% у цілому по країні) та складне податкове адміністрування (29,3% проти 27,2%).

Загальні перешкоди в розвитку МСП (ABCA 2015 та 2016)³

Перешкоди загальні	Україна 2016	Херсонська обл. 2016	Херсонська обл. 2015	Зміни ⁴ (у в.п.)
Брак попиту	58,5%	50,7%	26,2%	▲ 24,5
Високі ставки податків	35,1%	38,7%	26,2%	▲ 12,5
Нестабільна політична ситуація	44,4%	37,3%	50,0%	▼ -12,7
Складне податкова адміністрування	27,2%	29,3%	22,5%	▲ 6,8
Часті зміни економічного законодавства	25,7%	26,7%	22,5%	▲ 4,2
Інфляція	25,8%	26,7%	30,0%	▼ -3,3
Високий регуляторний тиск	23,0%	22,7%	15,0%	▲ 7,7
Недостатньо кваліфікованих працівників	20,3%	21,3%	16,2%	▲ 5,1
Брак обігових коштів	17,0%	18,7%	20,0%	▼ -1,3
Високий рівень конкуренції	19,4%	18,7%	13,8%	▲ 4,9
Корупція	22,6%	16,0%	16,2%	▼ -0,2
Низька доступність кредитів	18,6%	13,3%	22,5%	▼ -9,2

³ Частка респондентів, які вибрали вказані перешкоди з переліку

⁴ Зміни результатів відповідей ABCA 2016 в порівнянні з ABCA 2015

Війна на сході України	20,4%	12,0%	11,2%	▲ 0,8
Високі ставки кредитів	16,5%	10,7%	12,5%	▼ -1,8
Недостатньо виробничих потужностей	7,3%	9,3%	7,5%	▲ 1,8
Неефективність державного апарату	14,4%	4,0%	10,0%	▼ -6,0

Джерело: ABCA 2015 та 2016

Окремо необхідно звернути увагу на зміни, які відбулися в оцінці перешкод для розвитку МСП порівняно з 2015 роком. Зокрема, майже в 2 рази виросла частка підприємців, які скаржаться на брак попиту (50,7% у 2016 році проти 26,2% у 2015 році). Окрім цього більше підприємців вказали на високі ставки податків (38,7% проти 26,2%). З іншого боку, значно зменшилася частка підприємців, котрі поскаржилися на нестабільну політичну ситуацію (37,3% проти 50%), яка була головною перешкодою для бізнесу у 2015 році.

Оцінка проблемності регуляторних процедур для МСП у Херсонській області

Джерело: Звіт опитування експертів 2016/2017

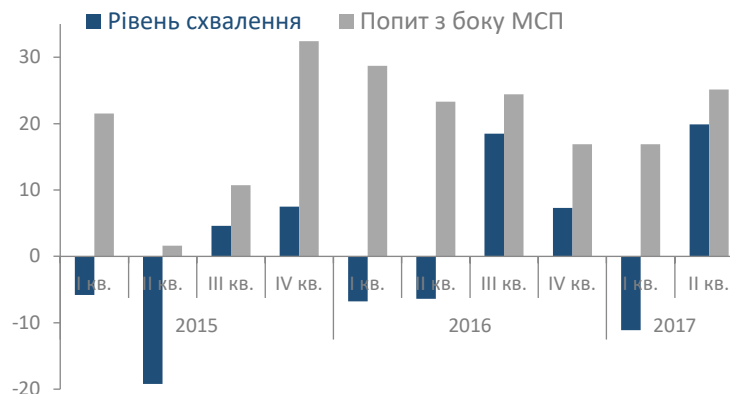
Згідно з оцінками регіональних експертів, регулювання зовнішньої реклами та підключення до електромереж є найбільшими регуляторними проблемами для МСП регіону. Також суттєво впливають на ведення бізнесу санітарно-гігієнічний контроль, умови оренди приміщень та регулювання землекористування. Водночас, підприємці не мають проблем при реєстрації бізнесу та постановці на облік.

4.2. Доступ до фінансування

Можливості суб'єктів МСП Херсонської області здійснювати інвестиції за рахунок власних коштів є обмеженими. З одного боку, у 2016 році частка прибуткових підприємств (до оподаткування) у регіоні становила 77,1% (73,4% в цілому по країні). Проте, МСП Херсонщини відчувають проблеми браку попиту, що знаходить свій прояв у порівняно низьких обсягах реалізації та прибутку. В результаті, сумарного згенерованого ними прибутку недостатньо для покриття інвестиційних витрат.

Істотною перешкодою для розвитку МСП Херсонщини є обмежений доступ до зовнішніх джерел фінансування. Херсонська область належить до регіонів зі середньою насиченістю об'єктами банківської інфраструктури. Станом на 1 січня 2017 року Всього на території регіону діяли 244 структурні підрозділи банків (2 структурні підрозділи на 10 тис. населення). Однак, рівень доступності кредитних коштів продовжує залишатися низьким через високі кредитні ставки. Окрім цього рівень схвалення кредитних заявок піднімався лише в другому півріччі 2016 року (на 18,5% у третьому кварталі та 7,2%, у четвертому) та другому кварталі 2017 року (19,9%), хоча попит на банківські кредити стабільно зростав у 2016 та 2017 роках.

Динаміка попиту МСП на кредити банків та рівня схвалення банками кредитних заявок

Джерело: Опитування про умови кредитування (НБУ)

Водночас потенційним джерелом фінансування розвитку малого та середнього бізнесу Херсонщини могли б стати закордонні інвестиції. За підсумками 2016 року прямі іноземні інвестиції (ПІІ) становили 211 млн дол. США, що на 2,8 млн дол. США більше ніж у 2015 році. При цьому, у 2015 році обсяг ПІІ впав на майже на чверть (24,3% або 67 млн дол. США).

Додатковим ресурсом інвестицій в економіку Херсонщини могли б стати грошові перекази фізичних осіб з-за кордону. За підсумками 2016 року у регіон у гривневому еквіваленті надійшло 6,5 млрд.

грн. (4,8% від загального обсягу переказів в Україну). За кількістю переказів в розрахунку на одного жителя (6,1 тис. грн. на 1 особу) Херсонщина посіла третє місце серед інших регіонів країни. Можливості перетворення цих коштів в інвестиційні ресурси наразі є обмеженими, проте потенційно грошові перекази можуть відігравати значну роль в розвитку економіки області.

5. Політика сприяння розвитку МСП на рівні регіону

Упродовж 2016-2017 років у Херсонській області діяло кілька програм регіонального розвитку, зокрема «Стратегія розвитку Херсонської області на період до 2020 року». Одним зі завдань цього стратегічного документу є сприяння створенню та підтримка інституцій розвитку підприємництва, у тому числі в сільській місцевості.

Херсонська область є одним з пілотних регіонів Програми USAID «Лідерство в економічному врядуванні». За сприяння Програми було розроблено проект «Стратегії розвитку малого та середнього підприємництва Херсонської області на період до 2020 року».

Аналіз окремих заходів, які впроваджувались у регіоні (у тому числі за сприяння регіональної (місцевої) влади) у 2016-17 роках, на предмет відповідності принципам Акта з питань малого бізнесу для Європи

	Напрямки політики та їх відповідність принципам Акта з питань малого бізнесу для Європи	Основні заходи	Стан виконання
1	Стратегічні документи	Стратегія розвитку Херсонської області на період до 2020 року	<ul style="list-style-type: none"> Затверджено рішенням XXXVI сесії обласної ради VI скликання від 10.09.2015 № 1296. Діє план заходів з реалізації у 2016-2017 роках Стратегії розвитку Херсонської області на період до 2020 року (затверджено рішенням четвертої сесії обласної ради VII скликання 31.03.2016 № 78).

	<p>(Підприємницьке середовище)*</p> <p><i>*Див. повні назви принципів Акта з питань малого бізнесу для Європи в Додатку 1</i></p>	<p>Програма економічного, соціального та культурного розвитку Херсонської області на 2016 рік</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Затверджено рішення III сесії обласної ради VII скликання 22.01.2016 № 57. • До основних завдань і заходів на 2016 рік було включено розвиток малого і середнього підприємництва.
		<p>Програма економічного, соціального та культурного розвитку Херсонської області на 2017 рік</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Затверджено рішенням Х(II) сесії обласної ради VII скликання №357 від 29.12.2016. • До основних завдань і заходів на 2016 рік було включено розвиток малого і середнього підприємництва.
		<p>Стратегія розвитку малого та середнього підприємництва Херсонської області на період до 2020 року</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Проект розроблено за підтримки Програми USAID «Лідерство в економічному врядуванні».
		<p>План заходів з реалізації у 2018-2020 роках Стратегії розвитку Херсонської області на період до 2020 року</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Триває робота над проектом. Оголошено про збір ідей проектів до проекту плану заходів з реалізації у 2018-2020 роках Стратегії розвитку Херсонської області на період до 2020 року.
<p>2</p>	<p>Проекти технічної допомоги (Підприємницьке середовище; Підвищення кваліфікації)</p>	<p>Місцевий розвиток, орієнтований на громаду (ЄС та ПРООН)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • III фаза проекту впроваджується протягом 2014-2017 років, охоплює 13 районів області. • У 2016 році профінансовано заходів на суму 3,2 млн грн. • Діяльність спрямована на сприяння розбудові сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. • Створені та розбудовуються 4 сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи в Горностаївському, Чаплинському та Скадовському районах області. • Створені в рамках проекту кооперативи

			<p>(наприклад, СОК «Марфушка» у Скадовському районі) отримали у 2016 році грантові кошти.</p>
		<p>Проект «Сприяння розвитку торгівлі за рахунок діалогу між представниками громадянського суспільства і органами державної влади (Діалог зі сприяння торгівлі)» (Європейський Союз)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Термін виконання: квітень 2014 – грудень 2017. • Проект охоплює всі регіони України. • Мета проекту: зміцнення потенціалу бізнес-асоціацій та НУО щодо визначення і реалізації заходів політики зі сприяння торгівлі, що створюватиме підґрунтя для успішної інтеграції України в світову економіку та подальшої інтеграції в ЄС. • В рамках Проекту створено Громадську спілку «Таврійський клуб експортерів». 19 липня 2017 року відбулася його презентація.
		<p>Програма «Лідерство в економічному врядуванні» (USAID)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Грудень 2014 – жовтень 2017. • Херсонська область є одним із пілотних регіонів програми ЛЕВ. • За підтримки Програми розроблено Стратегію розвитку малого та середнього підприємництва Херсонської області на період до 2020 року. • Проведено 2 раунди конкурсу Дорожніх карт розвитку МСП у Херсонській області. • На основі Дорожньої карти розвитку МСП Таврійського регіону було розроблено проекти-пропозиції Програми розвитку МСП міста Нова Каховка на 2017 р., міста Каховка на 2017-2019 рр., проекти Програм розвитку МСП Каховського та Бериславського районів на 2017-2019 рр. • Триває розробка Дорожньої карти «Удосконалення контролю органів місцевого самоврядування за дотриманням правил благоустрою у місті Херсоні».

		<p>Проект «Підтримка аграрного і сільського розвитку» («Агросільрозвиток») (USAID)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Тривалість: 2017-2021. • Створено заготівельно-збутові кооперативи та локальні логістичні потужності для зберігання, передпродажної підготовки та первинної переробки плодоовочевої продукції на оптових ринках, вартість проекту – 1 526 200 грн.
		<p>Проект «Розвиток молочного бізнесу в Україні» (Міністерство закордонних справ, торгівлі і розвитку Канади).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Термін виконання: 2014-2021 роки. • Проект спрямований на створення молочних кооперативів. • Херсонська область – один з 4 регіонів-учасників.
		<p>Проект USAID /Партнерство заради інновацій: «Розвиток сімейних ферм, об'єднаних в сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи» (USAID)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Термін виконання: 01.07.2015-31.07.2017. • Створення сімейних ферм, об'єднань навколо сімейних ферм з встановленими міні-танками, зміцнення кооперативів
		<p>Український проект бізнес-розвитку плодоовочівництва (Міністерство закордонних справ, торгівлі і розвитку Канади; Менонітська Асоціація Економічного розвитку)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Термін виконання: 07.08.2014 – 31.03.2021. • Сприяння розвитку дрібних та середніх виробників, які вирощують плодоовочеву продукцію.
		<p>Проект «Сприяння виходу українських МСП плодоовочевого сектора на світовий та внутрішній ринки і включення їх до ланцюгів доданої вартості» (Уряд</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Термін виконання: 2016-2020 роки. • Перший етап - розробка дорожньої карти для підприємств. • Другий етап - інформаційна робота з підприємцями.

		Швеції)	
3	Публічні заходи, присвячені обговоренню питань, пов'язаних із МСП (Підприємницьке середовище; Зовнішні ринки)	«Україна – країна підприємців» - перший регіональний бізнес-форум	<ul style="list-style-type: none"> Відбувся 8 грудня 2016, взяли участь 200 учасників.
		Щорічний міжнародний інвестиційний форум «Таврійські горизонти»	<ul style="list-style-type: none"> IX Форум відбувся 30 вересня - 01 жовтня 2016 року. Питання розвитку МСП обговорювалися на круглому столі «Бізнес-клімат: від визначення проблем до конкретних кроків». X Форум заплановано до проведення на 29-30 вересня 2017 року. Представлення пілотних інвестиційних проєктів.
		Публічна дискусія «Регіональна стратегія розвитку МСП Херсонської області: від намірів до конкретних дій»	<ul style="list-style-type: none"> Відбулася 1 червня 2017 року. Обговорювався проєкт Стратегія розвитку малого та середнього підприємництва Херсонської області на період до 2020 року.
		III Балтійсько-Чорноморський Економічний форум	<ul style="list-style-type: none"> Відбувся 17 червня 2016 року. Презентація проєкту індустріального парку "KhersonIndustrialPark".
		Конференція «Новий етап експорту сільгосппродукції»	<ul style="list-style-type: none"> Відбулась 23 лютого 2017 року.
4	Центри надання адміністративних послуг	Розширення мережі Центрів надання адміністративних	<ul style="list-style-type: none"> ЦНАПи діють у 18 районах районах та 4 містах обласного значення. За інформацією райдержадміністрацій

	<i>(Підприємницьке середовище)</i>	послуг	<p>та міськвиконкомів міст обласного значення станом на 25 січня 2017 року (за період з 01 по 25 січня 2017 року) адміністраторами ЦНАПів опрацьовано 3842 звернення, надано 3845 послуг та 3768 консультацій громадянам та бізнесу.</p> <ul style="list-style-type: none"> Підвищення кваліфікації: впродовж 2016 року було проведено семінари, тренінги та інші заходи з питань удосконалення системи надання адміністративних послуг.
		Створення Регіонального веб-порталу адміністративних послуг Херсонської області	<ul style="list-style-type: none"> Передбачено заходами Програми економічного, соціального та культурного розвитку Херсонської області на 2016 рік. В 2016 були виділені і освоєні кошти у сумі 578240 тис. грн.: придбане програмне забезпечення та послуги для масштабування системи електронного документообігу інформаційно–телекомунікаційної системи «Єдиний інформаційний простір Херсонської області».
		Програма інформатизації Херсонської області на 2016 – 2018 роки	<ul style="list-style-type: none"> Схвалено розпорядженням голови обласної державної адміністрації 02.10.2015 № 584. Заплановано розвиток інформаційних послуг для фізичних та юридичних осіб.
5	Інфраструктура підтримки МСП <i>(Підприємницьке середовище)</i>	Об'єкти інфраструктури	<ul style="list-style-type: none"> В регіоні налічується 176 об'єктів інфраструктури, з яких: 1 інформаційно-консультативна установа, 6 фондів підтримки підприємництва, 25 інвестиційно -інноваційних фондів, 86 громадських об'єднань підприємців та консультаційних центрів при районних державних адміністраціях та міськвиконкомах міст обласного значення.

		<p>Агенція регіонального розвитку</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Розпорядження голови обласної державної адміністрації від 23 грудня 2016 року № 995 «Про робочу групу з питань створення Агенції регіонального розвитку Херсонської області». • Створена рішенням Херсонської обласної ради від 09 червня 2017 року № 504. • Визначено перелік потенційно можливих послуги, які може надавати Агенція, зокрема для МСП: розробка бізнес-планів та грантових заявок, залучення та супровід інвесторів тощо.
		<p>Концепція створення індустріальних парків у Херсонській області (один із проектів, визначених «Стратегією розвитку Херсонської області на період 2020 року»)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 17 червня 2016 року відбулася презентація проекту індустріального парку «KhersonIndustrialPark» (м. Херсон). Міська влада виділила для цього ІП промисловий майданчик площею 73 га. • На форумі «Таврійські горизонти» презентовано проект ІП «Індустріальний парк Херсонського бавовняного комбінату».
<p>6</p>	<p>Ініціативи та креативні починання (Підприємницьке середовище)</p>	<p>Консалтинговий сервісний пункт Херсонської служби зайнятості</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Діє на базі Херсонського обласного центру зайнятості. • Мета: надання послуг починаючим підприємцям малого бізнесу з наступних питань: оподаткування, подання звітності по нарахуванню та сплаті єдиного внеску, бухгалтерського обліку і права, регуляторної політики, організації та управління бізнес-процесами, працевлаштування найманих працівників.
		<p>Святкування Дня підприємця</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 31 серпня 2017 року проведено щорічне святкування Дня підприємця. • Вручено почесні грамоти та подяки за вагомий внесок у розвиток підприємництва

7	Заходи з полегшення доступу МСП до ресурсів (Фінансування; Підвищення кваліфікації; Інструменти підтримки МСП)	Кадрові	<ul style="list-style-type: none"> У 2016 році одноразову допомогу по безробіттю для організації підприємницької діяльності отримали 169 безробітних. У 2016 році було проведено 478 інформаційних та профконсультаційних семінари із самозайнятості для 5,6 тис. осіб. Проведено 106 семінарів із організації підприємництва у сфері «зеленого туризму» за участю 1,3 тис. особи. 177 громадян відвідали курси з підвищення кваліфікації.
		Фінансові	<ul style="list-style-type: none"> Конкурс на отримання фінансової підтримки шляхом здешевлення кредитів. Компенсація відсотків надається на конкурсній основі суб'єктами підприємницької діяльності аграрного сектору.
8	Ради підприємців (Спочатку подумай про малих підприємців; Підтримка з боку влади)	Регіональна рада підприємців в Херсонській області	<ul style="list-style-type: none"> Створена за розпорядженням голови обласної державної адміністрації № 458 від 15.07.2011 згідно з постановою КМУ № 526. За 2016 рік проведено чотири засідання Регіональної ради підприємців. Так, 20 січня 2017 року проведено засідання Ради, на якому підсумовувалась робота Ради за 2016 рік.

На основі аналізу вказаних заходів підтримки малого та середнього бізнесу можна зробити висновок, що на Херсонщині здійснюється комплексна регіональна політика, спрямована на покращення бізнес-середовища для МСП. Влада регіону прийняла та виконує цілий ряд стратегічних документів регіонального розвитку, заходи яких, зокрема, спрямовані на підтримку малого і середнього підприємництва. Однак, незважаючи на сприяння влади, МСП Херсонщини потребують більшої підтримки у сфері полегшення доступу до фінансових та кадрових ресурсів.

6. Довідкова інформація

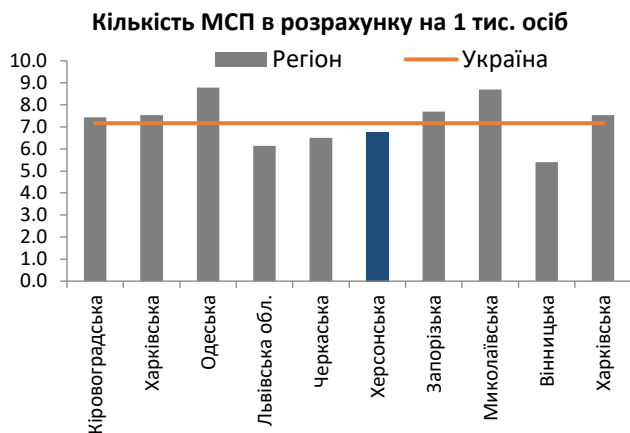
Перелік основних індикаторів, які характеризують розвиток підприємництва й відображені в Регіональному профілі МСП

Індикатор		Дані регіону	Дані по країні в цілому	Відхилення
Основні індикатори економічного розвитку:				
	Реальний приріст валового регіонального продукту (2016, попередні дані)	0,3%	2,3%	2 в.п.
	Приріст зайнятості (2016)	-1,0%	-0,7%	-0,3 в.п.
	Збільшення середньої заробітної плати (реальне, 2016)	12,7%	9,0%	3,7 в.п.
	Частка підприємців, які позитивно або задовільно оцінюють бізнес-клімат	58,6%	60,9%	-2,3 в.п.
Індикатори, які відображають зміни у секторі МСП, в тому числі завдяки регіональній політиці:				
Кількість	Кількість малих і середніх підприємств (2016)	7169	305987	-
	Приріст кількості малих і середніх підприємств (2016)	-10,6%	-10,8%	0,2 в.п.
	Кількість малих і середніх підприємств в розрахунку на 1 тис. осіб, одиниць (2016)	6,8 од.	7,2 од.	-0,4 од.
Зайнятість	Кількість зайнятих на малих підприємствах (2016)	34,8 тис.	1,6 млн	-
	Частка зайнятих на малих підприємствах у загальній кількості зайнятих на підприємствах / у загальній кількості зайнятих (2016)	42,5%/8%	27,9%/10,3%	14,6 в.п./-2,3 в.п.
	Приріст зайнятості на малих підприємствах (2016)	-4,1%	2,1%	-6,2 в.п.
Реалізація продукції	Частка малих підприємств в загальному обсязі реалізованої продукції підприємств (2016)	39,9%	19,7%	20,2 в.п.
	Реальний приріст обсягу реалізованої продукції малих підприємств (2016)	-3,3%	14,7%	-18 в.п.
	Частка МСП, які розширювали свою діяльність впродовж останніх 2 років (2016)	24,0%	30,7%	-6,7 в.п.

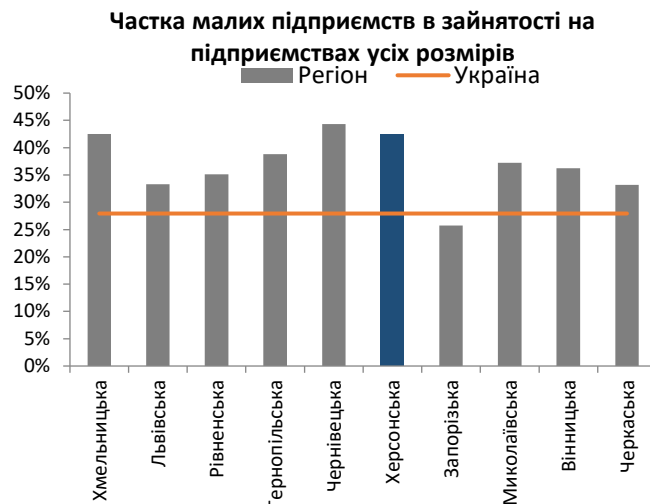
	Частка МСП, які планують розширювати свою діяльність у наступні 2 роки (2016)	45,7%	47,8%	-2,1 в.п.
	Частка прибуткових МСП-юридичних осіб (2016)	77,1%	73,4%	3,7 в.п.
	Частка підприємців, для яких обмежений доступ до коштів є перешкодою в розвитку бізнесу (інтегральний показник, 2016)	33,3%	35,9%	-2,6 в.п.
Основні перешкоди розвитку МСП:				
Найбільші перешкод розвитку МСП	Частка МСП, які вказали на нестабільну політичну ситуацію як одну з найбільших перешкод (2016)	37,3%	44,4%	-7,1 в.п.
	Частка МСП, які вказали на недостатність замовлень/обсягів реалізації як одну з найбільших перешкод (2016)	50,7%	58,5%	-7,8 в.п.
	Частка МСП, які вказали на високі ставки податків як одну з найбільших перешкод (2016)	38,7%	35,1%	3,6 в.п.

Джерело: Держстат, АВСА 2016

Порівняння основних показників розвитку МСП в Херсонській області з показниками інших регіонів (2016 рік)

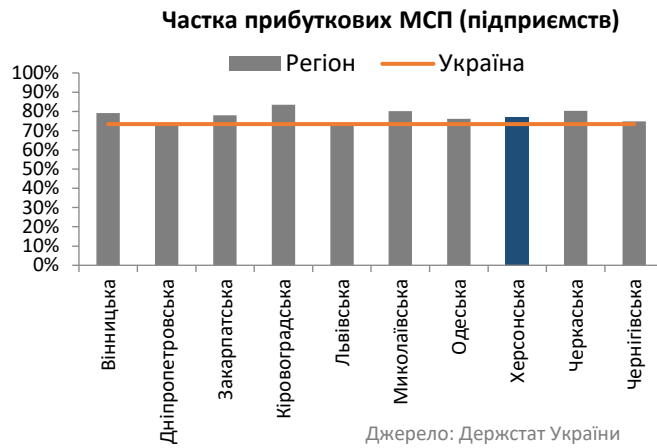
Джерело: Держстат України

Джерело: Держстат України

Джерело: Держстат України

Джерело: Держстат України

Примітка: Для порівняння вибирались регіони, які межують з Херсонською областю, а також окремі регіони з подібним економічним рівнем розвитку.

Довідка: визначення суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні

Визначення МСП в Україні міститься в Господарському кодексі (стаття 55.3). До них належать суб'єкти господарювання незалежно від форми власності, річний дохід яких не перевищує 50 млн. євро, а чисельність працівників не перевищує 250 осіб.

Визначення МСП в Україні

Категорія підприємства	Гранична чисельність працівників	Річний дохід
Суб'єкти мікропідприємництва	≤ 10	≤ 2 млн євро
Суб'єкти малого підприємництва	≤ 50	≤ 10 млн євро
Суб'єкти середнього підприємництва	Невключені до інших груп	
Великі підприємства	> 250	> 50 млн євро

Регіональний профіль МСП є інструментом моніторингу та оцінки стану й перспектив розвитку сектору малого та середнього підприємництва в регіоні, а також оцінки заходів регіональної політики з позиції їхнього впливу на розвиток МСП.

Це другий випуск регіонального профілю розвитку МСП у Херсонській області. Він характеризує загальний стан сектору МСП Херсонщини, у тому числі в порівнянні з середніми показниками по країні, показниками окремих регіонів та показниками попереднього періоду.

Регіональний профіль МСП може використовуватись як основа для підготовки щорічного звіту про стан та перспективи розвитку сектору МСП у регіоні, який готуватиметься регіональною владою, а також для планування та оцінки ефективності заходів підтримки МСП.

Застереження: окремі статистичні дані, наведені в регіональному профілі, можуть бути уточнені Державною службою статистики в майбутньому. Уточнені дані можуть дещо відрізнятись, хоча відмінності зазвичай є незначними.

Цей документ підготовлено в рамках реалізації завдань Програми USAID "Лідерство в економічному врядуванні" (ЛЕВ).

Погляди авторів, висловлені в цьому документі, можуть не збігатися з поглядами Агентства США з міжнародного розвитку або Уряду Сполучених Штатів Америки.

Додаток 1. Принципи Акта з питань малого бізнесу для Європи (Small Business Act for Europe)⁵

1. Створити умови, за яких підприємці та сімейний бізнес можуть процвітати, а підприємництво винагороджується (*Підприємницьке середовище*).
2. Забезпечити умови, за яких чесні підприємці, яким загрожує банкрутство, можуть швидко отримати другий шанс (*Другий шанс*).
3. Розробляти правила відповідно до принципу «спочатку подумай про малих підприємців» (Спочатку подумай про малих підприємців).
4. Домагатися від Уряду бути чутливим до потреб малих та середніх підприємств (*Підтримка з боку влади*).
5. Адаптувати інструменти публічної політики до потреб малих та середніх підприємств (*Інструменти підтримки МСП*).
6. Полегшити доступ малих та середніх підприємств до фінансових ресурсів і розвивати правове й ділове середовище, яке сприятиме своєчасним розрахункам за комерційними операціями (*Фінансування*).
7. Допомогти малим та середнім підприємствам більш повно скористатися можливостями спільного ринку ЄС (*Спільний ринок*).
8. Сприяти підвищенню кваліфікації представників малих та середніх підприємств і розвитку всіх форм інновацій (*Підвищення кваліфікації*).
9. Сприяти розвитку можливостей малих та середніх підприємств трансформувати екологічні виклики в можливості (Можливість відповідати на екологічні виклики).
10. Заохочувати та підтримувати малі та середні підприємства отримувати зиск від ринків, які зростають (*Зовнішні ринки*).

---

⁵ Small Business Act for Europe. Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008DC0394&from=EN>